

CONTACT EN UITWISSELING BIJ DE JAGERS-VERZAMELAARS

OPDRACHT 1

Ga naar het paneel met 'Zuinig zijn met vuursteen' als titel.

In welke mate zijn jullie het eens met volgende stellingen? Kruis aan.

	Eens	Eerder eens	Eerder oneens	Oneens
Wassen en strijken van kleren is typisch vrouwenwerk.				
Het is de taak van de vrouw om te zorgen voor het eten in het huishouden.				
De man is het meest geschikt om allerlei klusjes in het huishouden op te knappen.				
Het onderhouden van de tuin is typisch mannenwerk.				
De vrouw is het meest geschikt om voor de kinderen te zorgen.				
Het is de taak van de man om te zorgen voor geld in het huishouden.				

Wellicht waren jullie het onderling niet altijd eens. Ook onder archeologen ontstaat er soms discussie, bijvoorbeeld over de verdeling van taken onder de jagers-verzamelaars in de oude steentijd in onze streken. Wie zorgde voor eten? Wie ging op jacht? Wie zorgde voor de kinderen? **Welke taken voerden de vrouwelijke jagers-verzamelaars uit volgens jou? En welke taken de mannen? Schrijf ze neer in het schema hieronder.**

Taken vrouwelijke jagers-verzamelaars	Taken mannelijke jagers-verzamelaars

In werkelijkheid was het complexer dan de simpele tweedeling tussen de jagende man en de vrouw die voor de kinderen zorgt en bessen verzamelt. Vrouwen verzamelden niet alleen noten, bessen en ander plantaardig voedsel, ze maakten ook kleding, manden en andere gebruiksvoorwerpen. Daarnaast deden ze mee aan de jacht op kleine dieren en aan de visvangst.

In de vitrine vinden jullie een schrabber die werd gebruikt om dierenhuiden schoon te schrapen. Tot op vandaag is er onder archeologen discussie of dit door vrouwen of mannen werd gedaan. Door een gebrek aan (geschreven) bronnen weten we weinig over hoe de jagers-verzamelaars leefden in de oude steentijd. Archeologen hebben wel opgemerkt dat de werktuigen van recente jagers-verzamelaars, zoals de Aboriginals in Australië of de Inuit in Noord-Alaska, erg lijken op die van prehistorische jagers-verzamelaars. Daarom bestuderen archeologen vaak de leefgewoonten van

Aboriginals, Inuit of nomaden uit de Kalahariwoestijn om een beeld te vormen van hoe de jagers-verzamelaars bij ons leefden in de steentijd.

Vrouwelijke Inuit die het vet van een zeehonden huid schrapen.

Bosjesman die een huid schraapt in het Mokudi kamp in Nyae Nyae (Namibië).

Vrouw van een Indiaanse stam in Minnesota die een huid schraapt.

Ga naar vitrines bij de paneeltekst **'Georganiseerd leven in kampen'**.

Zoek de tekst in de vitrine over 'huiden bewerken'. Is dit een typische vrouwen- of mannentaak volgens het museum? Waarom zou het museum dit standpunt innemen?

OPDRACHT 2

Ga naar het paneel met 'Overvloed maakt leven makkelijker' als titel.

Wommersomkwartsiet is een grondstof waarvan we zeker weten dat het werd uitgewisseld tijdens de prehistorie. De exacte herkomst van het Wommersomkwartsiet is namelijk bekend, de Steenberg bij het dorp Wommersom (Tienen). Deze grondstof komt alleen daar voor aan de oppervlakte. Vanaf 10.000 v.Chr. groeit geleidelijk aan de vraag naar het Wommersomse kwartsiet. Het is namelijk beter geschikt dan vuursteen voor het maken van bepaalde pijlpunten.

Het gesteente werd intens en over een behoorlijk lange afstand uitgewisseld. Archeologen vonden sporen ervan terug in een gebied dat bijna 30.000 vierkante kilometer beslaat. Dat is ongeveer zo groot als België. Vermoedelijk hadden slechts enkele groepen toegang tot de plaats van ontginning en vonden de uitwisselingen plaats op bijeenkomsten van de jagers-verzamelaars die hier toen leefden. Een- of tweemaal per jaar ontmoeten bevriende groepen elkaar op een vaste plaats. Ze trekken een kamp op en wisselen er nieuws uit, ruilen vuursteen of Wommersomkwartsiet, huiden, voedsel en zoeken nieuwe partners.

Neem het spelmateriaal uit de doos en ga op jacht! Jullie vertegenwoordigen elk een groep jagers-verzamelaars die toegang heeft tot een plaats waar jullie Wommersomkwartsiet kunnen ontginnen. Met de mannen van je groep trek je op jacht. Neem je pijl en boog mee en probeer zoveel mogelijk eten te verzamelen.

Spelregels

1. Kies elk een pion en neem 3 pijlpunten gemaakt van Wommersomkwartsiet.
2. Gooi om beurt met de dobbelsteen. De jongste speler mag beginnen. Ga het aantal gegooide ogen vooruit.
3. Kom je op een vakje met een tekening, dan kun je punten verdienen. Staat er een tekening van eten op het vakje? Je krijgt 1 punt. Ben je terecht gekomen op een vakje met een mannetje? Dan kan je 1 pijlpunt uitwisselen en ontvang je in ruil eten en dierenhuiden, goed voor 3 punten. Opgelet! Je hebt in totaal slechts 3 pijlpunten om uit te wisselen. Indien je pijlpunten op zijn, kan je niet meer jagen. Als je op een vakje met een dier terecht komt, krijg je geen punt.
4. Ben je als eerste terug in het kamp, dan krijg je twee punten extra.
5. Degene die bij thuiskomst de meeste punten heeft, is de winnaar.

EINDOPDRACHT

Verzamel je mee? Zoek onderstaande woorden horizontaal, verticaal en diagonaal (ook achterstevoren). Welk woord blijft over?

W	F	V	B	R	A	M	E	N	O
O	A	R	R	M	E	Z	U	V	E
R	Z	L	A	U	O	I	A	I	R
T	A	L	N	M	C	S	K	L	S
E	D	E	D	O	B	H	S	E	M
L	E	V	N	E	O	O	T	E	L
S	N	O	E	K	N	T	Z	E	L
K	A	S	T	A	N	J	E	E	N
H	A	Z	E	L	N	O	O	T	N
K	N	O	L	E	I	E	R	E	N

BRAMEN	MOSSEL
BRANDNETEL	MUIS
EIEREN	SNOEK
EIKEL	VRUCHTEN
FRAMBOZEN	WALNOOT
HAZELNOOT	WORTELS
KASTANJE	ZADEN
KNOL	ZALM

--	--	--	--	--	--	--	--

Reflectievraag: Kan een mens/groep overleven zonder contact/uitwisseling?

CONTACT EN UITWISSELING BIJ DE EERSTE BOEREN

OPDRACHT 1

Ga naar het paneel met **'Boeren maken aardewerk volgens vast procedé'** als titel.

Hoe de overschakeling concreet verliep van een rondtrekkend bestaan als jager-verzamelaar naar een sedentaire landbouwsamenleving in Noordwest-Europa in het neolithicum is niet helemaal duidelijk. Er zijn verschillende theorieën. Hieronder vind je verklaringen van twee archeologen. Hun uitleg is echter door elkaar geraakt.

Neem de groene bril en lees de tekst door de ogen van archeoloog A. Neem vervolgens de rode bril en ontcijfer de verklaring van archeoloog B. Wat is het verschil tussen hun visies? Hoe denken jullie dat de omwenteling van een samenleving van jagers-verzamelaars naar een landbouwsamenleving verliep?

De overgang naar een nieuwe levenswijze als boer is volgens mij het gevolg van een migratie door boeren vanuit het Midden-Oosten naar Europa. Groepen boeren trokken intensievere contacten tussen jagers-verzamelaars en boeren. Door toenemende contacten werden voedselgewassen, huisdieren en aardewerk geïntroduceerd bij de jagers. Dit resulteerde op lange termijn in economische en sociale veranderingen. Zo werd de basis gelegd voor een nieuwe levenswijze. Omdat de jagers-verzamelaars zich aanpasten aan de nieuwe levenswijze van de boeren spreken we van adoptie. Genetisch onderzoek naar skeletresten die zijn gevonden bij verschillende Bandkeramische grafvelden in Europa toont duidelijk aan dat het DNA van de overledenen afkomstig was uit het Midden-Oosten. Je kan de situatie vergelijken met de kolonisatie in de 17de eeuw van Noord-Amerika.

OPDRACHT 2

Ga naar het paneel met **'Meer ruilhandel dankzij ploeg en wiel'** als titel.

Om sociale contacten aan te gaan, te behouden of te versterken heb je nu sociale media zoals bijvoorbeeld Facebook. In het laatneolithicum (3000 v.Chr.-ca. 1800 v.Chr.) was er een systeem van wederzijdse schenkingen die het mogelijk maakte om (vriendschaps-)relaties te onderhouden. Via het doorgeven van kostbaarheden als kettingen en armbanden, van mens tot mens, ontstond een uitwisselingsnetwerk. In het graf van een belangrijk man in deze regio werd zo'n kostbaar voorwerp

teruggevonden. Het gaat om een vuurstenen dolk, afkomstig uit Frankrijk (Romigny, ten zuiden van Reims). In die tijd kregen enkel personen met een zekere status een eigen graf, zoals bijvoorbeeld familiehoofden die aan ruilhandel doen. Vermoedelijk gaat het hier om een graf van zo'n familiehoofd.

Benieuwd naar wat er nog werd uitgewisseld? Speel het uitwisselingspel met een andere groep! Neem een zakje met pakjes en een dobbelsteen.

Spelregels

Gooi elk om beurt met de dobbelsteen. De jongste speler mag beginnen met gooien.

Voer volgende opdrachten uit afhankelijk van de uitkomst:

- **1:** Iedereen geeft zijn pakje door naar rechts.
- **2:** Iedereen geeft zijn pakje door naar links.
- **3:** Wissel je pakje uit met de persoon links van je en open beide jullie pakje. Toon aan de groep wat jullie hebben gekregen.
- **4:** Kies zelf een persoon uit waarmee je je pakje wilt uitwisselen en open beide jullie pakje. Leg ook uit waarom je het pakje aan die persoon wil geven en toon aan de groep wat je hebt gekregen.
- **5:** Wissel je pakje uit met de persoon links van je en open beide jullie pakje. Toon aan de groep wat jullie hebben gekregen.
- **6:** Enkel de jongens geven hun pakje door naar rechts.

Wie zijn pakje heeft geopend, mag niet meer gooien met de dobbelsteen. Het spel eindigt wanneer alle pakjes zijn geopend. Indien iemand alleen overblijft met zijn/haar pakje dan mag hij/zij het ook openen.

OPDRACHT 3

Ga naar het paneel met 'Alleen elitefiguren verwerven luxevoorwerpen' als titel.

Zien jullie de bronzen, geribde emmer in de vitrine? Waarvoor denken jullie dat die werd gebruikt?

Deze geribde emmer of 'cista a cordoni' werd in het graf van een elitefiguur gevonden. Het is een typisch Keltisch object en kwam waarschijnlijk uit het gebied van de rivier Ticino, op de grens van Zwitserland en Noord-Italië. Via handelscontacten kreeg de elitefiguur dit in zijn bezit. Of deze elitefiguur rechtstreeks in contact stond met Keltische handelaars weten we niet zeker. Wist hij dat dergelijke emmers in de Keltische wereld veelvuldig voorkwamen en werden gebruikt om wijn in aan te lengen met water tijdens feesten? Zijn familie vond het voorwerp alleszins heel waardevol en gebruikte het als urne om de asresten van de man in te bewaren.

Afhankelijk van de context kan de waarde en de betekenis van een voorwerp veranderen. In het Keltische kerngebied diende de emmer als vat voor het aanlengen van wijn en hier eindigde het als urne. **Welke functie zou dit voorwerp in onze hedendaagse maatschappij kunnen vervullen? Schrijf neer en verzin een verkoopsslogan.**

EINDOPDRACHT

Los de woordketting op. Bij deze samengestelde woorden is het einde van het eerste woord onmiddellijk ook het begin van het volgende woord. Bijvoorbeeld: LAND STEEN (oplossing: bouw, want landbouw en bouwsteen).

Welk woord komt in de balk tevoorschijn?

E	L	I	T	E	H	E	U	V	E	L	
Z	O	U	T	B	O	U	W				
	A	R	M	K	E	R	A	M	I	E	K
B	A	R	N	W	E	G				

Reflectievraag: Was de boerensamenleving een stap vooruit vergeleken met die van de jagers-verzamelaars?

OPDRACHT 1

Ga naar het paneel met **'Tongeren opgenomen in grootschalig handelsnetwerk'** als titel.

Bekijk het filmpje op de tablet en zoek het juiste voorwerp in de vitrine. Neem een foto van het voorwerp als bewijs.

Opgelet! Bekijk aandachtig het filmpje. Het bevat belangrijke informatie voor de eindopdracht.

OPDRACHT 2

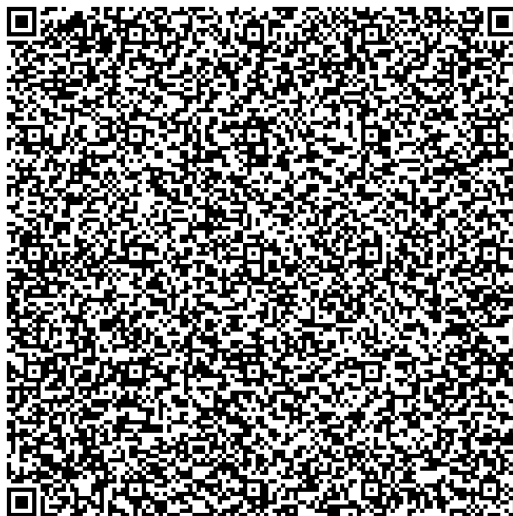
Ga naar het paneel met **'Interieur stadswoningen in Romeinse stijl'** als titel.

Neem elk een kaartje uit de envelop. Bestudeer aandachtig de foto op het kaartje. Opgelet! Je mag het kaartje niet aan de andere leden van je groep tonen.

Beschrijf kort aan elkaar wat je ziet op de foto zonder die te tonen. Zoek nu samen het object in de vitrine.

Gevonden? Open de QR Reader op de tablet en scan onderstaande QR-code. Ontdek waarom de vondst van dit voorwerp belangrijk is.

Opgelet! Lees aandachtig de tekst. Die bevat belangrijke informatie voor de eindopdracht.

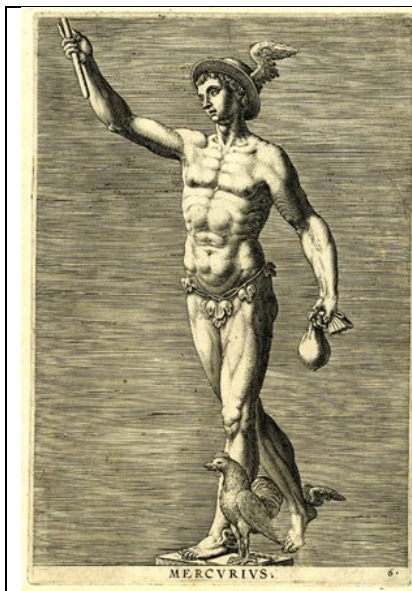

OPDRACHT 3

Ga naar de **maquette van de Gallo-Romeinse tempel**.

Via Romeinse soldaten en handelaars leerde de plaatselijke bevolking de vele Romeinse goden kennen. Toch mocht de plaatselijke bevolking van keizer Augustus ook niet Romeinse goden blijven eren en vasthouden aan al lang bestaande religieuze rituelen. Daardoor kon er een nieuwe religieuze praktijk ontstaan: een mengvorm van Romeinse en regionale elementen.

Het kwam vaak voor dat een Romeinse god typische kenmerken van de plaatselijke religie kreeg. Lees de teksten hieronder over de Romeinse god Mercurius en enkele kenmerken van de plaatselijke godsdienst. Stel daarna je eigen god samen.

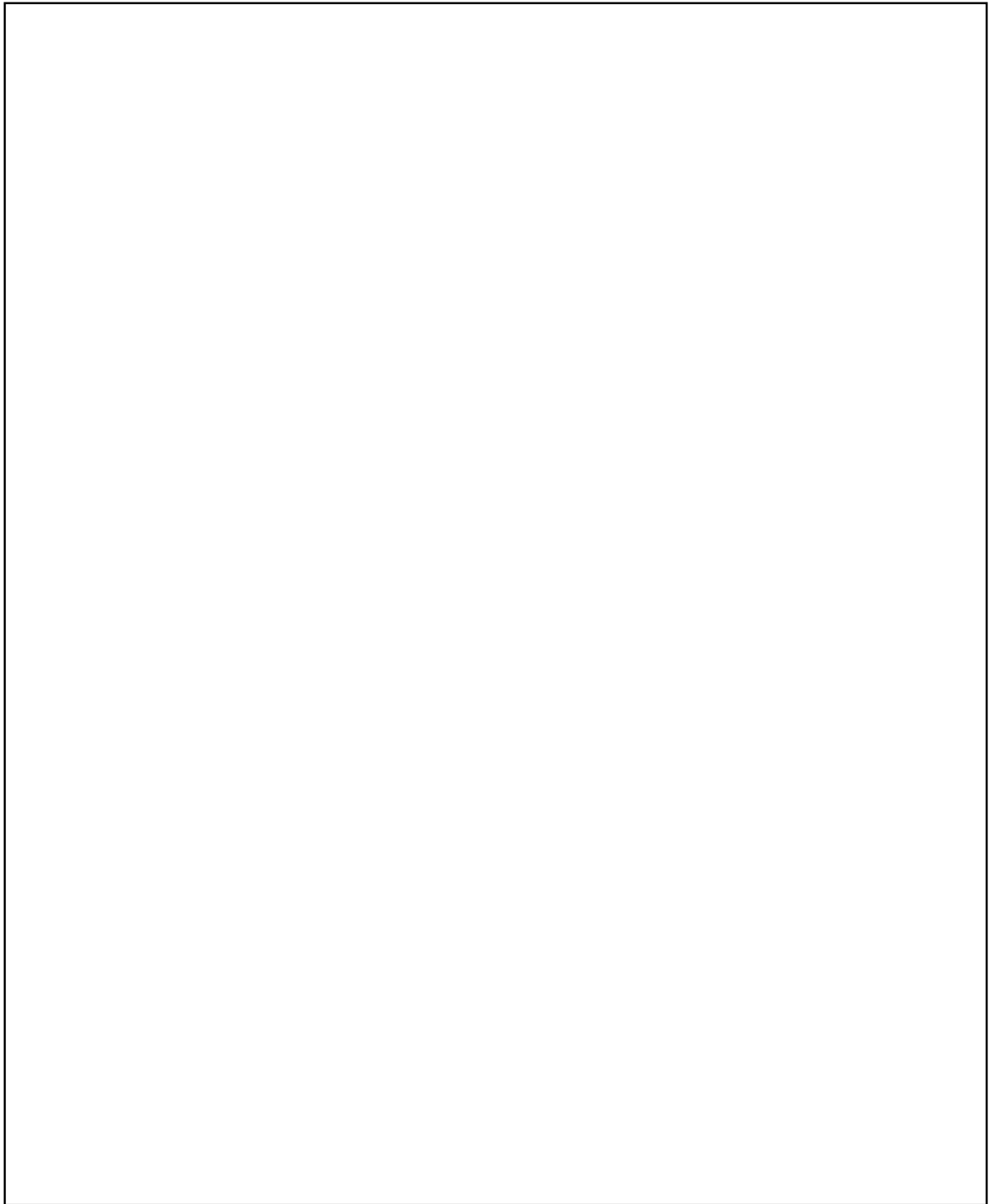

Philips Galle, gravure van Mercurius, 1586.

Mercurius is de zoon van oppergod Jupiter. Hij is de beschermer van kooplieden, handelaars en reizigers. Daarom wordt hij vaak afgebeeld met een geldbeurs in de hand. Mercurius werd door de Romeinen aangeroepen bij allerlei overeenkomsten of overgangen. Zo geloofden de mensen dat hij de geesten van de overledenen naar het hiernamaals begeleidde. Mercurius was ook de boodschapper van de goden. Hij is vaak vergezeld door een haan, zelf een soort boodschapper die elke dag de opgaande zon aankondigt.

In veel culturen is de fallus (penis) een heilig symbool en wordt het letterlijk vereerd als een god. De fallus staat symbool voor geluk, rijkdom en vruchtbaarheid. Om een symbool kracht bij te zetten wordt het soms in drievoud weergegeven.

Creëer jullie eigen god op basis van de bovenstaande gegevens. Overleg in groep hoe jullie god er zal uitzien. Maak in het kader op de volgende bladzijde een tekening van jullie creatie.

Ga naar de vitrine met godenbeeldjes en zoek 'Mercurius met drie falussen'. Vergelijk het beeldje met je tekening. Welke gelijkenissen zie je? Welke verschillen?

EINDOPDRACHT GALLO-ROMEINEN

Los volgende vragen op. Zet de letters die achter de goede antwoorden staan steeds in de hokjes.
Welk woord heb je gevonden?

1. Welke keizer stond afgebeeld op de munt in de vitrine?
A. Antoninus Pius (M en E)
B. Augustus (G en R)
C. Marcus Aurelius (R en O)

--

2. Wie speelde een cruciale rol in de verspreiding van het gebruik van Romeinse munten?
A. Romeinse handelaars (M)
B. Keizer Augustus (I)
C. Romeinse soldaten (N)

3. Waar werd het kopje met opschrift op de bodem gemaakt?
A. La Graufesenque (G en C)
B. Tongeren (A en N)
C. Rome (E en K)

4. Hoe is het kopje in Tongeren terecht gekomen?
A. Via het Romeinse leger (U en L)
B. Via handel (E en N)
C. Het is hier gemaakt (I en S)

5. Welk attribuut hoort niet bij Mercurius?
A. Haan (L en A)
B. Gevleugelde helm (E en R)
C. Scepter (T en U)

6. Op welke ongebruikelijke plaatsen heeft het Mercuriusbeeldje in het museum twee extra fallussen? (2 juiste antwoorden)
A. Het hoofd (U)
B. De rug (N)
C. De neus (R)

Reflectievraag: Zijn dominante culturen, zoals de Romeinse cultuur, die niet gesloten zijn maar openstaan voor nieuwe invloeden het meest succesvol in de integratie van nieuwkomers?